

Članci ■ Articles

UDK 272:316.77

316.77(091):272 (091)

316.774"20"

<https://doi.org/10.53745/ro.1.2.1>

Primljeno: 14. 8. 2025.

Prihvaćeno: 29. 8. 2025.

Pregledni rad

© 2025 Slišković, CC BY NC 4.0

Načini i sredstva komunikacije u Crkvi i tijekom povijesti

Modes and Means of Communication in the Church throughout History

Slavko Slišković¹

Sažetak

Članak istražuje pitanje kojim je načinima i sredstvima Katolička Crkva tijekom povijesti prenosila radosnu vijest utjelovljene Božje Riječi i komunicirala vlastiti nauk. Već činjenica da se radi o vijesti i Riječi upućuje na nužnost njihove komunikacije u obliku koji je blizak suvremenom čovjeku svakog razdoblja. Prvi dio obrađuje način djelovanja Isusa i njegovih učenika, dok je drugi dio posvećen srednjovjekovnom razdoblju, treći vremenu od prosvjetiteljstva do modernog doba, a posljednji Drugom vatikanskom koncilu i postkoncilskim desetljećima. U analizi je prvotno mjesto dano svetopisamskim izvješćima i crkvenom učiteljstvu kako bi se ispravno razumjela ambivalentnost odnosa između svijeta medija i Crkve kao ustanove i njezinih članova. Naime, Crkva s jedne strane shvaća važnost modernih sredstava komunikacije i njihova društvenog utjecaja u vidu mogućnosti promicanja vlastita učenja, dok s druge strane s određenom rezervom u njima vidi potencijalni izvor novih društvenih vrijednosti.

Ključne riječi: Crkva, povijest, sredstva komunikacije, crkveni dokumenti, suvremeni mediji

¹ Sveučilište u Zagrebu Katolički bogoslovni fakultet

Abstract

This paper explores the modes and instruments through which the Catholic Church, throughout history, has conveyed the good news of the incarnate Word of God and communicated its doctrine. The very fact that this concerns a message and the Word itself indicates the necessity of communicating them in a form that is close to the contemporary human being of every historical period. The first part addresses the mode of activity of Jesus and his disciples, the second focuses on the medieval period, the third examines the time from the Enlightenment to the modern era, and the final part is devoted to the Second Vatican Council and the post-conciliar decades. The analysis focuses primarily on biblical accounts and the teaching authority of the Church in order to clarify the ambivalent nature of the relationship between the world of the media and the Church, both as an institution and in relation to its members. While recognising the importance of modern means of communication and their social influence as opportunities for the promotion of its teaching, the Church at the same time approaches them with a degree of caution, recognising in them a possible source of new social values.

Key words: Church, history, means of communication, Church documents, contemporary media.

Uvod

Crkva i sredstva komunikacije međusobno su tijesno povezani. Kršćanstvo je prije svega *radosna vijest*, a *vijest* je riječ što snažno odjekuje svijetom medija kojima je primarna svrha donijeti i komentirati *vijesti*. Ako tomu pridodamo riječ *Riječ*, u smislu *Božje Riječi*, sveprisutne u crkvenom diskursu, nužno se približavamo svijetu vlastitom medijima kojima je također *riječ* jedno od glavnih sredstava.

Isus je svojim učenicima povjerio zadaću komunikacije. Evangelizacija se sastoji u naviještanju radosne vijesti spasenja. Kako bi to postigla, Crkva se ponajprije oslanja na pomoć Duha Svetoga, koji je prosvjetljuje, nadahnjuje i oživljava. Međutim, kako teologija uči, milost ne može zamijeniti narav, odnosno na njoj se gradi, pa je prikladno koristiti se ljudskim resursima koji su nam na raspolaganju u izvršavanju toga poslanja. Stoga Crkva, iz same činjenice svoje misije, treba medije. Uskrsnuli Gospodin apostolima, a i svima koji će u njega vjerovati „do svršetka svijeta“ daje zadaću: „Podite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga“ (Mt 28,19). Osobno, te u ime kršćana svih generacija, apostol Pavao odgovara: „Jer što navješćujem evanđelje, nije mi na hvala, ta dužnost mi je. Doista, jao meni ako evanđelje ne navješćujem“ (1 Kor 9,16). Ujedno je postavio smjer kojim Crkva treba ići: „Svima bijah sve da pošto-poto neke spasim“ (1 Kor 9,22).

Tijekom dvaju tisućljeća Crkva se, uz uspone i padove, trudila ostati vjerna tom poslanju. Čak su je početne teškoće nerazumijevanja i progona prisilile služiti se kako starozavjetnom teologijom tako i sadržajima grčke filozofije i misterijskih kultova da bi poput svoga Utemeljitelja, koji je u svome utjelovljenju sve ljudsko, osim grijeha, potvrdio i preuzeo, i ona uzela na sebe čovječje bivstvovanje svih naroda i svih kultura koristeći se njihovim izražajnim oblicima i tematikom s ciljem utjelovljenja radosne vijesti.

Nakon postignute slobode, a potom i postajanja službenom religijom Rimskoga Carstva, te na njegovim ruševinama formiranih kršćanskih država, taj joj je posao bio olakšan jer je kontrolirala mjesta i alate komunikacije i govora nad kojima je imala svojevrsan monopol, kao što je slučaj s umjetnošću, poučavanjem, istraživanjem i propovijedanjem. U svoje okrilje skupljala je umjetnine, a njihovi tvorcili radili su najčešće po narudžbi Crkve, koja je budno bdjela nad ćudorednošću njihova sadržaja. U njezinim su rukama bile škole, knjižnice i sveučilišta, mjesta misija i hodočašća. Određivala je tijek života kroz dnevni, tjedni, mjesečni i godišnji ritam posvećivanja vremena ne dopuštajući da bilo što izmakne njezinoj kontroli. Tako je dominirala i sekularnim svijetom pri čemu se s njim nerijetko sukobljavala ne libeći se koristiti i sakralna sredstva ako su joj mogla jamčiti pobjedu.

Preokret se dogodio s izumom tiska i kasnije suvremenijih sredstava komunikacije, pokretom reformacija, konfesionalizacijom nekada jedin-stvenog kršćanstva pa do potpunog odbacivanja kako religije tako i vjervanja, što započinje s duhom renesanse i prosvjetiteljstva, a nastavlja se preko liberalizma i modernizma pa do najnovijeg vremena, koje je svojom religijskom heterodoksnošću i odnosom prema sakralnom teško definirati. U takvim je okolnostima Katolička Crkva imala podijeljen stav prema medijima. S jedne strane oni su joj privlačni dok su istodobno izazvali strah od mogućih učinaka, bojazan koji je potaknuo oblik kontinuiranog nepovjerenja. To je dodatno poticano jer su sredstva društvene komunikacije izravno osporavala moć Crkve diktiranjem pogleda na svijet ili barem njegovim propitivanjem. Prihvatajući ih poput nužnog zla, Crkva se postupno uvjerila kako je pojava masovnih medija bitna kao alat za širenje vrednota, ali opasna ako oni postanu izvor novih društvenih vrijednosti. S druge strane, vođena ne samo Duhom Svetim nego i višestoljetnim iskustvom socijalnih gibanja shvatila je da se mora pridržavati njihovih pravila ako želi nastaviti postojati kao iole utjecajan društveni akter.

1. Isus i prva Crkva

Ni jedno razdoblje povijesti Crkve nije tako važno kao ono koje je obilježeno življenjem i djelovanjem Isusa Nazarećanina i njegovih apostola koji su uz njega bili nositelji Božje objave. Stoga je način na koji su je oni naviještali svojim suvremenicima, ne zadržavajući se samo na misaonom i jezičnom okviru biblijske sredine, trajna inspiracija svim generacijama kršćana te putokaz i korektiv ustanovi Crkve.

Sam Isus bio je vrlo uspješan komunikator izgovorenim riječima, gestama koje je činio, pozornošću u slušanju, poručujućom šutnjom, prodornim pogledom i ozdravljujućim dodirom. Njegova uspješnost ponajprije dolazi iz autentičnosti življenja, što je temelj svih netom spomenutih oblika komunikacije. To mu je davalo autoritet. Ono što je govorio bilo je u njemu te mu nije trebalo odobrenje i potvrda drugih. To se očituje odmah na početku njegova propovijedanja. Čak prije nego što je, prema evanđelistu Marku, učinio bilo koje čudo, jednostavno je ušao u kafarnaumsku sinagogu i počeo naučavati, a slušatelji su bili „zaneseni njegovim naukom. Ta učio ih je kao onaj koji ima vlast, a ne kao pismoznanci“ (Mk 1,22). Njegovo pravo nalazilo se u njemu samome i nitko ga nije dovodio u pitanje. Naprotiv, Isus ga je i osobno dodatno naglasio poučavajući: „Čuli ste da je rečeno... a ja vam kažem“ (Mt 5,21-48).

Nazarećanin je svoju poruku personalizirao u smislu da se obraćao pojedincu ili ciljanoj skupini. Evanđelja nam na više mjesta svjedoče da govori točno određenoj osobi posvećujući joj dovoljno vremena bilo da je sam inicirao razgovor bilo da je to učinio njegov suvremenik. Nikodemu objašnjava kako se treba „roditi nanovo, odozgor“ (Iv 3,1-21). Na njezino osobno iznenađenje, te uz nemalu začuđenost vlastitih učenika, nasamo vodi razgovor sa ženom Samarijankom (Iv 4,7-27). Na zaprepaštenje pobožnih pratitelja poziva carinika Zakeja da side sa stabla s kojega ga je motrio te ulazi u njegovu kuću, diskutira i blaguje s njime (Lk 19,1-10). Evanđelisti nerijetko naglašavaju kako „reče Isus farizejima“, „prozbori mnoštvu i svojim učenicima“, dakle direktno se obraća farizejima i pismoznancima. Čini se da je smisao takva pristupa bio prenijeti poruku „kako već mogahu slušati“ (Mk 4,33). Čak se zanima koliko je njegova poruka jasna pa pita: „Razumijete li što sam vam učinio?“ (Iv 13,12).

S ciljem što veće razumljivosti služio se slikovitim i simboličkim govorom pri čemu se koristio i retoričkim pitanjem: „Čemu da prisposodobim?“ (Lk 13,18). Slike iz svakodnevice o pastirima, ribarima, biserju, bogatstvu i siromaštvu, gospodarima i slugama i slično bile su sastavni dio njegova narativa. Sam priznaje kako se služi poslovicama (Lk 7,32).

U svemu tome Isus je bio i provokativan koristeći se faktorom iznenađenja ili ekskluzivnosti vijesti. Već ranije spomenuti razgovori sa strankinjom i carinicima, liječenje subotom, dopuštanje grešnici da ga dotakne i još brojne riječi i geste bili su ekskluzivnim vijestima ili čak skandaloznim a pobožnim suvremenici. Njegovo predstavljanje Božjim imenom „Ja jesam“, koji se znakovito sedam puta pojavljuje u Ivanovu evanđelju, za mnoge je bila blasfemija. On je spomenutu izjavu o sebi kombinirao sa snažnim metaforama koje otkrivaju njegovo mesijanstvo i spasenijski odnos prema svijetu: „Ja sam kruh života“ (Iv 6,35.41.48.51); „Ja sam svjetlost svijeta“ (Iv 8,12); „Ja sam vrata ovcama“ (Iv 10,7.9); „Ja sam pastir dobri“ (Iv 10,11.14); „Ja sam uskrsnuće i život“ (Iv 11,25); „Ja sam Put i Istina i Život“ (Iv 14,6); i „Ja sam istinski trs“ (Iv 15,1.5).

Uspješnost njegove komunikacije krije se također u identifikaciji sa slušateljima. „Više vas ne zovem slugama jer sluga ne zna što radi njegov gospodar; vas sam nazvao prijateljima jer vam priopćih sve što sam čuo od Oca svoga“ (Iv 15,15).

Apostoli i evanđelisti slijede istu komunikacijsku strategiju. Sveti Luka čak pokazuje istraživački pristup pišući u Proslavu svoga evanđelja: „Kad već mnogi poduzeše sastaviti izvješće o događajima koji se ispuniše među nama – kako nam to predadoše oni koji od početka bijahu očevici i sluge Riječi – pošto sam sve, od početka, pomno ispitao, naumih i ja tebi, vrli Teofile, sve po redu napisati da se tako osvjedočiš o pouzdanosti svega u čemu si poučen“ (Lk 1,1-4).

Apostolske spise i evanđeoska izvješća u određenoj mjeri možemo provjeriti mjerilima povijesne struke, kao što je referiranja na dobro poznate povijesne osobe poput Heroda, Pilata, cara Augusta i drugih. Njihovoj autentičnosti pridonose također neujednačenosti u opisivanju pojedinih događaja jer potvrđuju kako su ih vidjeli i doživjeli različiti svjedoci. Da se ne radi o lažnoj promidžbenoj aktivnosti, iako je cilj bio prenijeti *radostnu vijest*, osobito se ogleda u iznošenju činjenica u njihovoj cjelovitosti koja je ponegdje na rubu brutalnosti. Bez straha se opisuju slabosti samoga Isusa Krista, kojega Sotona iskušava, koji za prijateljem plače, u opasnosti moli da bude pošteđen, pred mukom se krvavim znojem znoji, a u patnji pada i na križu vapi. Ne skrivaju se ni njegovi pogrešni izbori jer od dvanaestorice apostola jedan ga izdaje, drugi ga višekratno zatajuje dok ostali bježe. Stanovnici gradova u kojim je učinio najviše čudesa nisu se obratili, a smatrali su i da je poludio. Od rođenja nije bio prihvaćen, iz rodnog mjesta protjeran, a u smrti izopćen. Slično je i sa slabošću apostola, što se očituje u njihovu karakteru, društvenom položaju,

medusobnoj zavisti, pohlepi i častohleplju. Čak se ne skrivaju ni sukobi između apostolskih prvaka Petra i Pavla te oni koji su potresali prve kršćanske općine.

Rimljanin po državljanstvu, grčkoga obrazovanja i kulture te židovske vjere sv. Pavao u svome je navještaju vješto spajao pogansku filozofiju i literaturu s kršćanskom istinom, ali i grčki panteizam unutar kojega je čovjek također predstavljen kao nositelj božanskoga i u stalnom odnosu s božanstvom s vjerom u Boga koji se utjelovio u Isusu Kristu. Iz takva pristupa dolazi njegov govor o Crkvi kao tijelu s mnogo udova kojemu je glava Krist (1 Kor 12,12-30) ili propovijed na Areopagu o nepoznatom bogu (Dj 17,22-23). Za sv. Pavla, „apostola naroda“, može se kazati kako je imao vrlo dobro razradenu komunikacijsku strategiju kojom je čak uspijevao manipulirati svojim slušateljima. Spašavajući se od sve izglednije osude vještom retorikom, zavadio je farizeje i saduceje te se izbavio iz neugodne uloge optuženika (Dj 23,6-11).

Slično su činili filozofi obraćeni na kršćanstvo koji su svoje umne sposobnosti stavili u službu nove vjere kako bi joj osigurali toleranciju javnih vlasti odbacujući predrasude javnoga mnijenja ili prigovore poganskih i židovskih mislilaca. Nazivamo ih apologetima, a svoje su apologije adresirali na civilne vlasti ili pojedine osporavatelje njihova nauka. Tražeći istinu u filozofskim principima svoga vremena i vješto ih komunicirajući, postali su vjesnici kršćanstva u intelektualnom kontekstu. Između ostaloga započeli su govor o Kristu kao *Logosu* kako bi dokazali vjerovanje u njegovo božanstvo, a svojim su izričajem vjere uvelike pridonijeli oblikovanju kršćanskoga teološkog vokabulara, što će biti osobito vidljivo u kasnijim odlukama općih koncila. Nisu se plašili ni suočavanja s krivovjermama poput gnosticizma, kojemu su bila nadasve bliska kozmološka pitanja o postanku svijeta, Bogu stvoritelju, ljudskom bivovanju i spase-nju, pokazujući kako sva ona svoj konačan i najdublji odgovor nalaze u kršćanskoj objavi. Ističući se među misionarima poganskog i krivovjernog duhovnog svijeta, sveti Klement Aleksandrijski, po uzoru na sv. Pavla, dao je svojevrstan poučak takva komunikacijskog djelovanja: „Moraš za Helene postati Helen da bi ih sve pridobio. Oni koji traže u svojoj kući kod njih udomaćenu mudrost pružiti ono što im je blisko da bi što lakše svojim vlastitim umovanjem na pravi način došli do vjere u istinu“ (Franzen 1996, 22). Tako se kršćanska objava najprisnije povezala s grčkim mišljenjem.

Crkva je slično postupila i s poganskim narodima koji su se naselili na razvalina Zapadnoga Rimskog Carstva i formirali nove entiteta na nje-

govim temeljima. Sv. Grgur Veliki, šaljući sv. Augustina s više monaha evangelizirati Englesku, savjetuje „da se definitivno ne uništavaju hramovi idola, već samo idoli koji se tamo nalaze. Blagoslovit ćemo vodu, poškropiti hramove, izgradit ćemo oltare i u njih pohraniti relikvije, jer ako su hramovi dobro izgrađeni trebaju prijeći sa štovanja demona na službu Bogu (...) svakako je nemoguće osloboditi okorjele umove od svih njihovih zabluda odjednom“ (Christoph 2000, 193). Tako je došlo do životnog susreta rimske tradicije i barbarske vitalnosti. Kongregacija za širenje vjere slično je skoro tisućljeće kasnije preporučila misionarima na Dalekom istoku: „Nemojte se prenagliti u uvjeravanju tih naroda kako trebaju promijeniti svoje obrede, navike i običaje, osim ako one nisu u očitoj protivnosti vjeri i moralu. Ima li štogod bezumnije nego prenijeti Kinezima Francusku, Španjolsku, Italiju ili neku drugu europsku zemlju? Ne uvodite im naše zemlje, nego našu vjeru, onu vjeru koja ne progoni i ne dira u običaje i obrede ni jednog naroda, osim ako su vrijedni prijezira, nego naprotiv potiče njihovu zaštitu i čuva ih“ (Bedouelle 2004, 181; Christophe 2000, 719). Takva komunikacijska strategija učinila je kršćanstvo svjetskom religijom.

2. Srednjovjekovna Crkva

Zbližavanje različitih naroda olakšano je djelovanjem Crkve s jasnom monarhijskom i hijerarhijskom strukturom, koja je, kako je u uvodu kratko naznačeno, dominirala svim medijskim sredstvima srednjovjekovnog razdoblja budno bdijući nad onim što treba biti dostupno široj javnosti. U razdoblju barbarizacije kršćanstva i propovijedanja *učenog neznanja* (*docta ignorantia*), osobitu ulogu komuniciranja kršćanske vjere dobili su redovnici. Unatoč tomu što im je početni ideal bio određen uzmak iz svijeta, Bogu posvećene osobe shvatile se svojom zadaćom posvećivati svijet u kojem žive. Samostani su postali osim vjerskih središta ujedno i žarišta kulturnog, obrazovnog, znanstvenog i općenito društvenog života. Radionice za izradu pergamena (*officina pergamenaria*), skriptoriji, knjižnice i arhivi bili su u službi komuniciranja kako vjere tako i kršćanske uljudbe. Ne smiju se zanemariti ni remek djela sakralne umjetnosti i graditeljstva preko kojih je sveto priopćavano svijetu. Svijest o potrebi jasnog navještaja vjere svjedoči činjenica oblikovanja srednjovjekovnog latiniteta, ali i narodnih jezika koji svoje prve pisane spomene nalaze u molitvenim obrascima i isповijestima vjere. Za slavenske narode bitna je ćirilometodska tradicija iz koje se oblikuju glagoljica, bosančica, odnosno hrvatska

ćirilica i ćirilica. Redovnici tako vraćaju vjeru u riječ u vrijeme dok oružje vlada te stabilnost u vremenu bremenitom previranjima. Tomu će osobito pridonijeti propovjednici različitih zajednica kao što su dominikanci, franjevci, lazaristi i isusovci, koji između ostaloga bivaju osnovani kako je bi jasno prenosili katoličku istinu u vremenu neznanja, zabluda i svjesnog odstupanja od vjere.

Unatoč raširenoj predrasudi, koja je plod kasnijih interpretacija toga povijesnog razdoblja, upravo u srednjovjekovlju i zahvaljujući Crkvi nastala su najsajnija djela kršćanskih mislilaca i umjetnika, osnovana su prva sveučilišta, javne škole i knjižnice. Izum tiska omogućio je brže i jeftinije umnožavanje knjiga, zamjenjujući dugotrajno ručno prepisivanje te je potaknuo pismenost, razvoj književnosti, znanosti i umjetnosti. Knjige su postale dostupne široj publici, što je snažno utjecalo na europsku kulturu, moral i duhovnost. Stoga nas ne iznenađuje što je prvi veliki tiskarski pothvat bilo tiskanje Biblije 1455. godine. Međutim, taj je izum pridonio i širenju ideja koje nisu uvijek bile u skladu s učenjem Katoličke Crkve. To se osobito osjetilo s pojavom protestantizma i konfesionalizacijom Zapada. Iako je Crkva nastojala kontrolirati knjiško publiciranje i distribuciju u katoličkim zemljama, dio njemačkog i francuskog govornog područje te gotovo sav anglofonski svijet našao se izvan jedinstva s Rimom. Time je olakšano objavljivanje za katolike nepoćudnog sadržaja izvan katoličke jurisdikcije i njegova širenja unutar granica katoličanstva. Crkva je preko inkvizicije i *Indeksa zabranjenih knjiga* (*Index librorum prohibitorum*), koji je prvi put objavljen 1559. godine i stalno se nadograđivao, nastojala spriječiti širenje takvih ideja, ali nije u tome bila do kraja uspješna. Usto je i sama prihvatila nužnost stalnog propitivanja same sebe i svijeta u kojem djeluje. Stoga ne iznenađuje što su pobornici pokreta koje ćemo predstaviti u idućem poglavlju oblikovani uglavnom u njezinu okrilju.

3. Od prosvjetiteljstva do modernog vremena

Pokret prosvjetiteljstva u 17. i 18. stoljeću, za razliku od dotadašnjeg teocentrizma koji je prirodu i društvo objašnjavao plazeći od Boga, u središte stavlja čovjeka koji svojim duhovnim i tjelesnim moćima preuzima odgovornost za vlastite spoznaje i djela, pri čemu se posebno ističe individualna odgovornost. Budući da u je u tom smislu postao kritika svih dotadašnjih sustava i na njima počivajućih dogmi i autoriteta, Crkva je taj pokret doživjela kao neprijatelja koji napada njezin socijalni položaj,

moć utjecaja i ugled koji je uživala te kao prijetnju ćudoređu i vjeri naroda. Stoga je njezina reakcija bila brza, a sredstva koja su omogućavala slobodan protok misli (knjige i tisak) prva su postala meta žestoke kritike.

„Spasenje kršćanskog naroda (...) potiče nas da budemo budni kako se ne bi besramna i zla razuzdanost knjiga, koja izlazi iz tajnih skrovišta i sada uzrokuje tešku i raširenu štetu, svakodnevno širila sve štetnije“, napisao je 1766. godine papa Klement XIII. u svojoj enciklici *Christianae reipublicae salus*. „Zavedeni ljudi, privrženi lažima i daleko od svetog nauka, remete čisti izvor vjere i potkopavaju temelje religije (...). Moramo se odlučno boriti protiv smrtonosne pošasti tolikih knjiga.“ Obraćajući se svim „patrijarsima, primasima, metropolitima, nadbiskupima i biskupima koji uživaju milost i zajedništvo s Apostolskom Stolicom“, papa Klement ih ohrabruje: „Bdijte nad presvetim pologom vjere koji ste prisegnuli čuvati prigodom svog svečanog posvećenja. Otkrijte vjernicima vukove koji uništavaju Gospodnji vinograd. Treba ih upozoriti da ne dopuste da ih zarobe sjajna djela stanovitih autora kako bi zaustavili širenje zablude lukavih i zlih ljudi. Ukratko, trebaju prezirati knjige koje sadrže elemente koji sablažnjuju čitatelja; koje su suprotne vjeri, religiji i istinskom ćudoređu te kojima nedostaje ozračje kršćanske vrline“ (Klement XIII. CRS 1776).

Pišući istim naslovnicima, njegov nasljednik Pio VI., u enciklici *Inscrutabile Divinae* 25. prosinca 1775. godine, ističe kako u tim „opasnim vremenima (...) ljudi neodoljivo žude za novostima“ pa ih „lukavi varalice zasladauju i prikrivaju golemu izopačenost svojih dogmi tako primamljivim riječima i izrazima“, što se širi poput „kužne bolesti koje je stvorila zloća našega vremena“ pa im papa svojim autoritetom poručuje: „uklonite zlo koje je među vama; to jest, s velikom energijom i predanošću uklonite otrovne knjige s očiju stada“ (Pio VI. ID 1775). Isti je papa u pismu *Quod aliquantum* upućenom 10. ožujka 1791. godine biskupima francuske Narodne skupštine osudio načelo prirodnog prava da čovjek koji živi u društvu mora biti potpuno slobodan te da „može slobodno misliti što želi, te pisati, pa čak i objavljivati u tisku bilo što o vjerskim pitanjima“ (Pio VI. QA 1791).

Enciklika *Mirari vos* Grgura XVI., objavljena 1832. godine, kojom je osuđen religijski indiferentizam, slobodna savjesti i liberalni katolicizam, dodatno je pojačala tu kritiku govoreći o „fatalnoj slobodi, čijih se užasa čovjek ne može zasititi“ kao stvarnoj opasnosti ne samo za integritet Crkve nego i države. Posebice se osvrnuo na pitanja tiska. „Neki su toliko zaslijepljeni da ustrajno tvrde kako se poplava zabluda koje proizlaze iz slobode tiska može dovoljno nadoknaditi objavom poneke knjige koja

brani religiju i istinu. No svaki zakon osuđuje svjesno činjenje zla, pa čak i onda kad postoji nada da bi iz toga moglo proizaći neko dobro. Postoji li itko priseban tko bi dopustio da se otrov slobodno dijeli, javno prodaje, skladišti ili čak pije, samo zato što postoji neki protulijek kojim se ljudi eventualno mogu ponovno spasiti od smrti?“ (Grgur XVI. MV 1832).

Kao kompleksna pojava liberalizma, koji je svoj vrhunac doživio u 19. stoljeću, nikada nije bio potpuno zaokružen sustav. Najcjelovitiji sažetak liberalnih ideja načinila je sama Katolička Crkva u spisu *Syllabus errorum modernorum* (*Katalog modernih zablude*), koji je objavljen zajedno s enciklikom pape Pija IX. *Quanta cura* 8. prosinca 1864. godine. Pozivajući se na svoga prethodnika Grgura XVI. papa Pio IX. u enciklici osuđuje „to pogrešno mišljenje, najkobnije u svojim posljedicama za Katoličku Crkvu i spasenje duša, da je sloboda savjesti i bogoslužja osobno pravo svakog čovjeka, koje treba biti zakonito proglašeno i potvrđeno u svakom ispravno ustrojenom društvu; i da građani imaju pravo na apsolutnu slobodu, koju ne smije ograničavati nikakva vlast, bilo crkvena ili građanska, putem koje mogu otvoreno i javno manifestirati i izjavljivati bilo koju svoju ideju, bilo usmenom predajom, tiskom ili na bilo koji drugi način“. Papa posebice upozorava „da u ova vremena mrzitelji istine i pravde i najljubici neprijatelji naše religije, obmanjujući ljude i zlobno lažu, šire razne i druge bezbožne doktrine putem zaraznih knjiga, pamfleta i novina razasutih po cijelom svijetu“. Dokument *Syllabus* u konačnici je uspostavio ogroman ponor između doktrine Crkve i modernog svijeta jer je sloboda izražavanja i misli prepoznata kao put koji „vodi prema tome da se lakše iskvari moral i duša naroda“ (Pio IX. QC 1864).

Sama činjenica da je Crkva s takvim žarom napala ideju slobodnog izražavanja i širenja informacija potvrđuje moć i važnost novih načina društvene komunikacije. Unatoč tomu što je njezina prva reakcija na tu novu pojavu bila neprijateljska u smislu da se protiv nje treba boriti pod svaku cijenu, započet je nepovratan proces čiji je napredak izmakao svakoj kontroli, bilo građanskoj ili vjerskoj. Stoga je i sam papa Pio IX. prepoznao vrijednost tiskanih medije te je postojeći trojtjednik *Osservatore Romano* 1861. godine pretvorio u poluslužbeno glasilo Svete Stolice. Papa Lav XIII. otkupio je vlasništvo nad novinama i učinio ih 1885. godine informativnim glasilom Vatikana, koje uz službene dokumente objavljuje i relevantne komentare te ima tjedna i mjesečna izdanja i na drugim jezicima a ne samo na talijanskom.

Pritom se u katoličkom diskursu uvriježila podjela na „dobru“ i „lošu“ štampu, od kojih prva promiče i brani vjerska načela, dok druga vodi

rastakanju kršćanskog društva, a obje to čine kroz oblikovanje javnoga mnijenja. Stoga se unutar Crkve javlja svijest o potrebi pokretanja i podupiranja „dobre štampe“. Na svjetskom nivou primjer je bila Njemačka, čiji su katolici izašli kao pobjednici iz *Kulturkampfa* najviše zahvaljujući tiskanim medijima. Tako su 1917. godine izdavali oko 570 dnevnih listova i tjednika s nakladom od 11 milijuna primjeraka, pored obiteljskih i stručnih časopisa, pa je na svaka dva katolika dolazilo jedno glasilo (Mataušić 2000, 728). Zagrebačka biskupija pokrenula je 1849. godine crkveno-teološki tjednik koji je prvo izlazio kao *Katolički list zagrebački*, od 1851. *Zagrebački katolički list*, a od 1877. godine kao *Katolički list*. Pratio je vjerske, kulturne i političke događaje te donosio vjerske, kulturne i povijesne priloge iz svih hrvatskih krajeva (Hrvatska enciklopedija). Sličan sadržaj s naglaskom na hrvatski vjerski i nacionalni identitet imala su izdanja koja su publicirala razna društva povezana s Hrvatskim katoličkim pokretom, koji su uglavnom vodili angažirani vjernici laici. Iako su brojnošću postigli zavidan rezultat, paradoksalno je da su postali međusobni konkurenti natječući se za isti krug čitatelja dok je društvo bivalo sve više polarizirano, što je dovelo i do postupnog slabljenja katoličkog tiska tijekom Drugoga svjetskog rata i konačnog utruća nakon njega (Mataušić 2000, 756).

Osim tiska pred kraj 19. i u 20. stoljeću sve popularniji bivaju drugi mediji, od kojih ne bježi ni Vatikan pod upravom pape Lava XIII. Otvoren suvremenom svijetu taj je papa prvi rimski prvosvećenik snimljen na filmskom zapisu. Dugo se držalo kako je to snimka pod nazivom *Sua Santità papa Leone XIII* iz 1896. godine, međutim kasnija istraživanja papin dolazak i boravak u Vatikanskim vrtovima zabilježen kamerom smjestila su dvije godine kasnije (Accornero 2023). Sačuvan je također zvuk njegova glasa dok moli Ave Maria. Nakon Lava XIII. taj medijski oblik postajao je sve rašireniji pa ga nisu izbjegavali ni njegovi nasljednici.

Filmskoj umjetnosti posvećena je enciklika pape Pia XI. naslovljena *Vigilanti cura* (*Budnim oprezom*), izdana 29. lipnja 1936. godine. Smatra ju se početkom odnosa crkvenog učiteljstva prema suvremenim sredstvima komunikacije. U njoj papa podsjeća kako je u enciklici *Divini illius magistri* već izrazio žaljenje što „moćna oruđa javnosti (kao što je kino) koja mogu biti od velike koristi za učenje i obrazovanje gdje su ispravno vođena zdravim načelima, često nažalost služe kao podsticaj zlih strasti te su podređeni prljavu dobitku“. Iako je posvećena ponajprije filmu, u enciklici je lako pronaći poveznicu s drugima medijima u kojima papa prepoznaje „veliku međunarodnu snagu“ koja treba biti usmjerena „pre-

ma plemenitom cilju promoviranja najviših ideala i istinskih životnih vrijednosti“ (Pio XI. VC 1936). S tim ciljem je trinaest godina ranije svojom enciklikom *Rerum omnium perturbationem* sv. Franju Saleškoga proglasio zaštitnikom novinara, pisaca i katoličkih medija jer je taj svetac bio jedan od prvih pripadnika Crkve koji se koristio masovnim medijima, poput tiskanih letaka i brošura, za evangelizaciju i širenje vjere na pristupačan način (Pio XI. RO 1923).

Svijest o važnosti medija isti je papa potvrdio osnivajući *Radio Vatikan*. Pri njegovu prvom obraćanju u eter 12. veljače 1931. godine, koji je iskoristio za poruku raznim društvenim slojevima, bio je prisutan i njegov nasljednik, tada državni tajnik Eugenio Pacelli, koji će ga naslijediti kako po imenu, Pio XII., tako i po otvorenosti za nova sredstva komunikacije.

Papa Pacelli je 12. siječnja 1951. godine proglasio sv. arkandela Gabrijela zaštitnikom telegrafa, telefona, radija i televizije, a 16. prosinca 1954. godine pri Rimskoj kuriji osnovao *Papinsku komisiju za film, radio i televiziju* zaduženu za proučavanje problema filma, radija i televizije, koja se odnose na vjeru i moral, a od koje su biskupi i svi zainteresirani mogli tražiti pravodobne upute. Čak je 21. lipnja 1955. godine organizirana posebna audijencije u bazilici sv. Petra za predstavnike talijanske filmske industrije. U svojoj enciklici *Miranda Prorsus* od 8. rujna 1957. godine posvećenoj kinematografiji, radiju i televiziji Pio XII. napredak tehnike naziva „Božjim darom“ koji Crkva prihvaća „ne samo s osobitom radošću nego i budnom majčinskom razboritošću“ jer i sama ima zadaću prenošenja „poruke vječnog spasenja, poruke neusporedivog bogatstva i snage, poruke koju ljudi svakog naroda i svakog doba moraju primiti i prihvatiti“. Papa, koji se duhu svoga vremena o sebi govori u prvom licu množine (*pluralis maiestatis*), priznaje: „I Mi sami često se koristimo divnim modernim sredstvima koja nam nude mogućnost ujedinjenja cijelog stada s Vrhovnim Pastirom, kako bi Naš glas, prolazeći sigurno kroz prostranstva mora i zemlje i uznemirenosti uma, mogao dotaknuti duše ljudi i utjecati na njih na dobro, kako to zahtijeva vrhovna apostolska zadaća koja Nam je povjerena“. Papa nadalje ističe kako „tri glavna audiovizualna medija – kino, radio i televizija – stoga nisu samo sredstva za rekreaciju i opuštanje (čak i ako ih velik dio slušatelja i gledatelja ponajprije gleda u tom svjetlu), već prenose vrijednosti, posebno kulturne i moralne, koje mogu uvelike pridonijeti dobrobiti modernog društva“. Osvrćući se na svaki od pojedinih medija, Pio XII. zaključio je kako se Crkva treba truditi da se „široko područje napretka tehnologije ispuni kršćanskim duhom“ (Pio XII. MP 1957).

Njegov nasljednik papa Ivan XXIII. je 16. studenoga 1959. godine utemeljio Vatikansku kinoteku. Njezina je svrha prikupljati i katalogizirati filmove koji ilustriraju povijest Crkve. U apostolskom pismu izdanom kao motuproprijo pod naslovom *Boni Pastoris*, papa Roncalli primjećuje da film, poput radija i televizije, nudi velike mogućnosti „za širenje više kulture, umjetnosti dostojne imena, a prije svega istine“ (Ivan XXIII. BP 1959). Za toga papu može se kazati da je doista pokrenuo proces u kojem je Katolička Crkva počela aktivno se koristiti medijima za širenje svoje poruke, označavajući prekid s izolacijom i otvarajući put afirmativnoj medijskoj prisutnosti. Na tom je području osobito važna posljednja godina njegova pontifikata. Naime, papa Ivan XXIII. je 11. travnja 1963. godine, tek nešto više od mjesec dana prije smrti, objavio encikliku *Pacem in Terris*, u kojoj je jasno progovorio o snazi medija u izgradnji mira među svim narodima. Tako između ostaloga ističe kako „čovjek po naravnom pravu zahtijeva da ga se poštuje, da se cijeni njegov ugled, da smije slobodno istraživati istinu i, poštujući čudoredni poredak i sveopću korist iznositi, širiti svoje mišljenje, gajiti bilo koje umijeće; konačno, da o javnim zbivanjima bude po istini obaviješten“. Govoreći o odnosima među različitim narodima, taj papa traži da se „načela pravičnosti obdržavaju do kraja u svim onim pothvatima što se nakon novijih tehničkih otkrića ostvaruju i s pomoću kojih se gaji i rasprostranjuje uzajamno upoznavanje naroda“ te da se odbaci „onaj način obavještavanja gdje se, kršeći zahtjeve istine i pravde, vrijeđa dobar glas nekog naroda“ (Ivan XXIII. PT 1963). To je bio svojevrsan uvod u *Dekret o sredstvima društvenog priopćavanja* Drugoga vatikanskog koncila, kao ključnog dokumenta odnosa Crkve i medija. Ivan XXIII. istina nije doživio njegovo usvajanje, ali je taj dekret svakako plod njegova usmjerenja.

4. Drugi vatikanski koncil i postkoncilsko razdoblje

„Drugi vatikanski sabor otvara perspektivu optimističnijeg pogleda na svijet medija. Treba svakako spomenuti da je to bio prvi sabor u povijesti na kojem se raspravljalo o komunikaciji te joj je posvećen Dekret o sredstvima društvenog priopćavanja – Inter Mirifica“ (Valković 2017, 420). On je od svih dokumenata Drugoga vatikanskog koncila naišao na najveće protivljenje koncilskih otaca. Usvojen je 4. prosinca 1963. godine, odmah nakon konstitucije o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, a od 2112 važećih glasova bilo ih 1598 za (*placet*), 503 glasa protiv (*non placet*) i 11 glasova ništavih (*vota nulla*). Dokument je prvotno zamišljen i pripreman

kao konstitucija sa 114 brojeva, ali je kasnije skraćen na 24 broja načela i uputa. Koncil se opredijelilo za izraz „društvena komunikacija“ ističući: „tisak, film, radio, televiziju i slična sredstva“. Razlog protivljenja bio je u svojevrsnom miješanju entuzijazma i nepovjerenja jer spomenuta sredstva „mnogo pridonose odmoru i naobrazbi duha te širenju i učvršćivanju Božjega kraljevstva“, ali se također „mogu upotrijebiti protiv nauma božanskog Stvoritelja i zlorabiti ih na svoju vlastitu štetu“. Dekret je uz Uvod (1-2) podijeljen u dva poglavlja. Prvo poglavlje je više doktrinarno te govori o učenju Crkve o korištenju medija (3-12), dok je drugo pastoralno dajući praktične upute za učinkovito korištenje tih sredstava u službi Crkve (13-22). Tu su i Završne napomene (23). Dekret uglavnom odražava utilitarnu i instrumentalnu percepciju medijske stvarnosti, bez snažnijeg isticanja korištenja medija u oblikovanju javnog mnijenja. Stoga je, kako ističu njegovi analitičari, taj dokument ostao poprilično načelan i nerazrađen. Ipak, njegova je važnost u tome što je Koncil uopće raspravljao o toj tematici i o njoj objavio službeni dokument. Usto, preporučio je održavanje Dana sredstava društvenog priopćavanja, donio odredbu o ustanovi nacionalnih ureda za medije te da se nakon Koncila objavi pastoralna instrukcija u kojoj će se rezultati znanosti o medijima povezati s teologijom (Drugi vatikanski koncil IM 1963).

Temeljem te preporuke na blagdan Uzašašća Gospodinova 6. svibnja 1967. godine obilježen je Prvi Svjetski dan društvenih komunikacija s ciljem promicanja važnosti medija u suvremenom društvu te poticanja na bolju i učinkovitiju komunikaciju. On se od tada održava svake godine, a tom prigodom rimski prvosvećenici redovito upućuju svoju poruku. Analiza tih poruka bila bi vrijedan prilog oslikavanju odnosa Crkve prema medijima.

Drugi vidljivi plod ranije opisanog dekreta *Inter Mirifica* bila je pastoralna uputa *Communio et progressio* (*Zajedništvo i napredak*), koju je izradilo Papinsko vijeće za društvena obavijesna sredstva, a odobrio papa Pavao VI. te je objavljena 25. svibnja 1971. godine. Trudeći se obuhvatiti sve medije, svojevrsna je *magna charta* katoličkoga odnosa prema sredstvima društvenog priopćavanja. Većina teksta posvećena je iznošenju moralnih načela koja bi trebala animirati stavove korisnika i djelovanje stručnjaka, a istodobno specificira način na koji ih Crkva može koristiti: „Mediji društvene komunikacije stoga predstavljaju trostruki interes za Božji narod: pomažu Crkvi da se otkrije modernom svijetu; potiču dijalog unutar Crkve; uče Crkvu mentalitetima i stavovima suvremenog čovjeka“ (Papinsko vijeće za društvena obavijesna sredstva CP 1971). Unatoč tomu

što nije izostalo upozorenje protiv određenih sredstava komunikacije i njihove moguće zloporabe, iz dokumenta je vidljivo kako Crkva shvaća da medijski prostor nije samo instrument evangelizacije, nego čitav novi svijet koji treba evangelizirati.

Nasljednik pape Pavla VI., Albino Luciani, kao papa je živio samo 33 dana pod imenom Ivan Pavao I. Medijima je bio zanimljiv po svojem osmijehu, ali i stoga što se osobno okušao u medijskom prostoru. Prije izbora za Petrova nasljednika bio je prepoznat u javnosti po svojim duhovnim pismima objavljivanim u *Vjesniku sv. Antuna*, a upućenih povijesnim i izmišljenim osobama kao što su Pinokio, Marija Terezija, Mark Twain i drugi. Kratkoća pontifikata također je bila predmetom kontroverzija u sredstvima priopćavanja, a između ostaloga zbog nedovoljne transparentnosti o uzroku smrti postojale su teorije o njegovu ubojstvu. Čak ih i danas možemo pronaći u medijskom prostoru koji je sve manje vezan uz istinu, a više uz atraktivnost sadržaja.

Osobito uspješan odnos prema sredstvima komunikacije imao je papa Ivan Pavao II. Za vrijeme njegova pontifikata 1992. godine Papinsko vijeće za društvena obavijesna sredstva u pastoralnoj uputi *Aetatis novae (Nadolaskom novoga doba)* jasno ističe kako „stvarnost odgovara onome što mediji definiraju kao takvo: ono što mediji izričito ne prepoznaju čini se beznačajnim“ (Papinsko vijeće za društvena obavijesna sredstva AN 1992). Isto je vijeće 2000. godine objavilo dokument *Etika u obavijesnim sredstvima*. Među ostalima govori i o internetu te ističe kako se poziv na etičnost obavijesnih sredstava ne odnosi samo na novinare i ostale djelatnike u medijima nego i na korisnike, koje se podsjeća na dužnost razlikovanja i odabira te „odgoja za medije“ (Papinsko vijeće za društvena obavijesna sredstva 2000). Dvije godine kasnije ta je ustanova priredila cjelovit dokument o novom mediju *Etika na internetu; Crkva i internet* (Papinsko vijeće za društvena obavijesna sredstva 2002).

Papa Ivan Pavao II. u posljednjoj je godini svoga pontifikata 2005. godine objavio apostolsko pismo *Brzi razvoj*, kojim je još jednom upozorio kako je „neophodno da i društvene komunikacije uđu u okvir cjelovito strukturiranih prava i dužnosti sa stajališta kako etičke formacije i odgovornosti tako i u odnosu na zakone i institucijske nadležnosti“ (Ivan Pavao II. 2005). Taj je papa svojim osobnim stavom promicao novi odnos Crkve prema medijima te je bio prvi pontifeks u povijesti koji je izravno odgovarao na novinarska pitanja. Nastojao je, te u tome bio vrlo uspješan kako osobnom karizmom, tako i pomno razrađenom komunikacijskom strategijom, da medijski bude popraćen gotovo svaki

dio njegova pontifikata. Čak je i vlastito umiranje pretvorio u svojevrsan medijski događaj. Time je, između ostaloga Crkvu učinio društveno prepoznatljivom. Slika novog odnosa Crkve prema medijima i medija prema Crkvi vidljiva je u činjenici da je posljednje dane života i sprovod pape Wojtyła pratilo oko 2500 televizijskih djelatnika.

Za razliku od Ivana Pavla II, kojega su nazivali *medijskim papom*, Benedikt XVI. čini se nikada nije osjećao odveć ugodnim svjetlost reflektora i interes novinara. Joseph Ratzinger kretao se diskretno u tom prostoru, koji nije doživljavao pretjerano bliskim. Za njega su mediji prije svega bili sredstvo komunikacije kao određen izazov odgoju i obrazovanju te „predstavljaju konkurenciju školi, Crkvi, pa čak i obitelji. U tom smislu osobito je važan odgovarajući odgoj za ispravnu uporabu medija: roditelji, učitelji i crkvena zajednica pozvani su na suradnju u odgoju djece i mladih kako bi bili selektivni i kako bi dozreli do kritičnoga stava prema medijima, zadržavajući ipak ono što je estetski i moralno vrijedno. No, i mediji moraju dati doprinos ovom obrazovnom naporu, promičući dostojanstvo ljudske osobe, brak i obitelj, dostignuća i ciljeve civilizacije. Programi koji uključuju nasilje i antisocijalno ponašanje ili vulgariziraju ljudsku seksualnost neprihvatljivi su, tim više ako se nude maloljetnicima. Ponavljam stoga poziv odgovornima u industriji medija i djelatnicima društvenih komunikacija da se brinu o javnom dobru, da poštuju istinu i štite dostojanstvo osobe i obitelji“ (Benedikt XVI. 2007). Osobito je bio kritičan opisujući odnos medija prema Drugom vatikanskom koncilu i koncilskoj obnovi. Držao je, naime, kako su liturgijska i doktrinarna pitanja pretvorili u predmet profanog javnog mnijenja, interpretirajući ih isključivo kroz kategorije moći, politike i sukoba interesnih skupina (liberali protiv konzervativaca), čime su banalizirali duhovnu i ekleziološku bit koncilskih tekstova, pri čemu je virtualni Koncil postao snažniji od stvarnoga (Benedikt XVI. 2013).

Unatoč tomu, njegov nasljednik papa Franjo opisao ga je kao „dobrog komunikatora katoličke vjere“ jer ju je jasno i nedvosmisleno navijestao. Tako je umjesto forme medijima nudio sadržaj. „Njegova oštroumna i uljudna misao nije bila autoreferencijalna, nego crkvena, jer nas je uvijek želio pratiti do susreta s Isusom. Isus, Raspeti i Uskrsli, Živi i Gospodin, bio je cilj kojemu nas je papa Benedikt vodio, držeći nas za ruku“ (Franjo 2023).

Za papu Franju se od samoga izbora 2013. godine pa sve do smrti može ustvrditi da je pokazivao snažnu želju za suradnjom s medijima. U komunikacijskim sredstvima prepoznavao je izvrstan alat za širenje

vjere i oblikovanje imidža Crkve, ali i svoga vlastitoga. Mnogi vatikanski novinari cijenili su izravne i duge razgovore s prelatom koji je uvijek bio dostupan i otvoren za pitanja. Zbog pozornosti koju je posvećivao medijima, oni su mu uzvraćali naklonošću čak i kod nejasnoće iznesenih stavova, nespretnih ili šokantnih izjava koje bi se drugima teško tolerirale i opraštale. Moguće je također kako je medije koristio za ispitivanje bila Crkve i javnoga mnijenja o pojedinim pitanjima kojima se u određenom trenutku bavio. U njegovo vrijeme dogodio se i sudski proces protiv dvojice talijanskih novinara Gianluigija Nuzzija i Emiliana Fittipaldija prema kaznenom zakonu Svete Stolice, zbog objavljivanja knjiga temeljenih na povjerljivim dokumentima o korupciji u Vatikanu u slučaju poznatom kao *VatiLeaks 2*, iako su obojica oslobođeni 7. srpnja 2016. godine. Papina svijest o potrebi slobode medija i vrijednosti novinarskog rada vidljiva je u njegovoj poruci za 55. svjetski dan sredstava društvenih komunikacija. Franjo ističe: „Novinarstvo, kao prikaz stvarnosti, zahtijeva sposobnost da se ide tamo gdje nitko drugi ne ide: pokrenuti se i željeti vidjeti. Zna-tiželja, otvorenost i strast. Moramo zahvaliti hrabrosti i zalaganju tolikih profesionalaca – novinarâ, snimateljâ, montažerâ i redateljâ, koji se često u svom poslu izlažu velikim opasnostima – što danas, na primjer, znamo za teške situacije kroz koje prolaze progonjene manjine u različitim dije-lovima svijeta; što su prokazana mnoga nasilja i nepravde počinjeni nad siromašnima i nad stvorenim svijetom; što se govori o mnogim zaborav-ljenim ratovima. Bio bi gubitak ne samo za informiranje nego za druš-tvo u cjelini i za demokraciju kad bi tih glasova nestalo: osiromašenje za čovječanstvo“ (Franjo 2021). Ta međusobna povezanost „pape iz Novoga svijeta“ i modernih sredstava priopćavanja osobito je bila vidljiva prigo-dom njegove smrti, što je poremetilo programe gotovo svih medijskih kuća, unatoč sve manjem utjecaju Crkve u svijetu.

Zaključne misli

Crkva je, kao i druge vjerske zajednice, shvatila važnost korištenja ko-munikacijskih sredstava kako bi prenijela *Radosnu vijest*, dosegla vjernike razasute po golemim zemljopisnim prostranstvima, dijalogizirala s oso-bama koje napuštaju mjesta bogoslužja i njezine strukture ili se približila potencijalnim novim članovima. Pojavom masovnih medija prvi put u povijesti oblikovano je oruđe kojim je moguće doprijeti do svih ljudi na zemlji, na svim kontinentima i svim kulturnim razinama te su stvore-ne pretpostavke ostvarenja Isusova poziva učenicima da „propovijedaju

evanđelje svemu stvorenju“ (Mk 16,15). Crkva se tih novih sredstava najprije plašila, potom ih osuđivala da bi ih na koncu prihvatila. Razvila je brojne komunikacijske alate putem kojih dopire do javnosti: publikacije, radijske i televizijske postaje i novinske agencije, izdavačke kuće i knjižare te brojne *web*-stranice. Otvoreni su također uredi za društvenu komunikaciju. Međutim, čini se kako je taj medijski pothvat donekle zatvorenog pristupa. Njezina komunikacija namijenjena je najprije samim vjernicima. Umjesto pristupa prevladavajućim medijima i široj javnosti, stvaraju se specijalizirani koji se obraćaju onima koji su već katolici. Crkva se tako povlači u svojevrstan paralelni i siguran prostor često udaljen od svakodnevice čijoj se vjetrometini na želi izložiti.

Nadalje, religijske vijesti odražavaju gotovo isključivo institucionalnu Crkvu s informacijama o papi, pojedinim biskupijama, biskupima i drugim institucijama i službenicima. U tome ih slijede svjetovni mediji, čemu ide u prilog njihova sklonost prema autoritetima kao primarnom izvoru informacija. Katolička Crkva ponekad se pretjerano doživljava kao snažno hijerarhijski ustrojena u kojoj je vjernik tek podložnik dok je hijerarhija jedino referentna. Takvoj slici pridonosi ranije spomenuti narativ katoličkih medija. Komunikaciju uglavnom inicira autoritet, a upravo takvu mediji očito traže. Ono što dolazi iz života kršćanske zajednice postaje marginalno i tretira se kao usputna vijest. Rezultat toga je da glas autoriteta ima izravan pristup medijima pa postaje manje važno što se govori koliko ono što govornik predstavlja. Posljedica te medijske logike dovodi do toga da se pojedini autoritet izjašnjava što je češće moguće pa se nerijetko nameće kao relevantan na svim razinama aktualnih događaja postajući svojevršnim „posvudušama“. Tako sami predstavnici Crkve često sekulariziraju svoje medijske nastupe, bivaju uvučeni u diskurs koji im nije vlastiti, kao što je politika, za što ne posjeduju demokratski legitimitet ostvaren u izbornom procesu. Zanimljivo je da se u takvim situacijama najčešće ne koriste vlastitim, nego autoritetom „naroda“ čije mišljenje ne traže, ali ga navodno izlažu. Slično je na brojnim drugim područjima pa se stječe dojam o stalnoj prisutnosti Crkve u javnoj raspravi, dok je njezin utjecaj na privatno ponašanje čak i vlastitih vjernika gotovo neznatan. Ona se tako pojavljuje kao protumodel koji se suprotstavlja suvremenom svijetu, ne zbog duhovnosti koju žive njezini članovi, a koja gotovo nikoga ne uznemirava, već zbog moralnih, političkih i društvenih opcija koje podržava ili osuđuje.

Usto, otvarajući se svijetu elektroničkih medija, Crkva ne dijeli samo vlastitu poruku, nego je kontinuirano razmjenjuje. Pomoću interneta

omogućeno je stvaranje novih vjerničkih „zajednica“ koje se čak i bez suglasnosti bilo kojega autoriteta mogu predstavljati kao *katoličke*. Korisnici toga medija nisu samo čitatelji, nego i stvaraoci informacija često bez dovoljno znanja i samokritičnosti te vrlo netolerantni prema drukčijem mišljenju ili prakticiranju vjere.

Suvremeni se mediji nameću kao mjerilo kojem se moraju prilagoditi sve institucije ako žele biti društveno relevantne. U određenoj je mjeri pojava u medijima jednako važna, ako ne i važnija od samoga postojanja. Tako su mediji kao društvena institucija oblikovali nov diskurs i o Crkvi, koja više nema mehanizama nametanja vlastitih izbora kroz društvenu kontrolu ili učinkovitost izopćenja. Ona više ne diktira pravila igre kao što je to bilo dobrim dijelom njezine povijesti, nego mora popuštati i prilagođavati se medijskim zakonitostima. To ju je prisililo na usvajanje pravila ponašanja i činjenje javnih gesta čije je pravo značenje jasno samo unutar medijske logike. Od tada Crkva više ne reagira isključivo prema svojim načelima, već i prema slici koju mediji projiciraju o njoj. Pritom je od one koja je poučavala ali i osuđivala postala premetom prosudbe i medijskog izvještavanja uglavnom kad je umiješana u stvarni ili izmišljeni govor o kršenju morala i zlorababu moći. Za slučaj neistinite informacije, koja je najčešće snažno medijski popraćena, rijeko se nađu riječi demantiranja. Crkva je spuštena na razinu bilo koje druge organizacije pa mora prihvatiti da bude izvedena pred sud, podložna kritici, odgovarati na napade i ispričavati se. Tako je izgubila vodstvo u diskursu i postala mu uvelike podložna. Ipak, mora se priznati kako je većina vijesti o Crkvi još uvijek pozitivna bilo da se radi o Caritasu, vjernicima i ustanovama uključenim u razne odgojno-obrazovne projekte bilo o brizi za vjersku umjetničku baštinu.

Stoga, unatoč na samom početku uočene ambivalentnosti suvremenih medija, Crkva ih se ne treba plašiti ili ih odbacivati. Ona ima sve preduvjete za dobru komunikaciju kroz ispravnu antropologiju i poruku istine koja se povezuje s najdubljim ljudskim težnjama za srećom i zajedništvom. Također ima iskustvo, tradiciju i mudrost koja je istodobno drevna i uvijek nova poput evanđelja, poruku koja je *radosna vijest*. U tom kontekstu treba gledati i novu evangelizaciju, čije jedno od sredstava jesu suvremeni mediji. Ona se ne može svesti na komunikacijsku strategiju koliko god bila relevantna, moderna i učinkovita. Nije dovoljno staviti *Bibliju* ili *Katekizam Katoličke Crkve* na internet. Evangelizacija se odvija kroz Isusa Krista i u osobnom susretu s Isusom Kristom, pri čemu je svaki kršćanin pozvan biti medijem/posrednikom toga susreta.

Popis literature

- Accornero, Pier Giuseppe. 2023. Le riprese cinematografiche di Papa Leone XIII non sono dei fratelli Lumière. U: <https://vocetempo.it/le-riprese-cinematografiche-di-papa-leone-xiii-non-sono-dei-fratelli-lumiere> (pristupljeno 17. X. 2025.).
- Bedouelle, Guy. 2004. *Povijest Crkve*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Biblija*. ⁵2019. Prijevod: Stari zavjet (osim Petoknjižja i Psalama): na temelju rukopisa Antuna Sovića; Petoknjižje: Silvije Grubišić; Psalmi: Filibert Gas; Novi zavjet: Bonaventura Duda i Jerko Fućak. Glavni urednici: Jure Kaštelan i Bonaventura Duda. Urednici: Josip Tabak i Jerko Fućak. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Christophe, Paul. 2000. *2000 ans d'histoire de l'Eglise*. Paris: Droguet – Ardent.
- Dagenais, Bernard. 1996. Les médias ont imposé une nouvelle logique à la religion. U: <https://journals.openedition.org/communicationorganisation/1840> (pristupljeno 1. X. 2025.).
- Drugi vatikanski koncil IM. 1993. Inter mirifica. Dekret o sredstvima društvenog saobraćanja (4. XII. 1963.). U: Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Franzen, August. 1996. *Pregled povijesti Crkve*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Katolički list. U: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. 2013. – 2025. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. U: <https://www.encyklopedija.hr>.
- Mataušić, Mirko Juraj. 2002. Hrvatski katolički tisak – uloga i značaj. U: Zlatko Matijević (ur.), *Hrvatski katolički pokret*. Zbornik radova, 727-757. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Benedikt XVI. 2007. Nagovor uz molitvu Kraljice neba. (20. V. 2007.). U: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/hr/angelus/2007/documents/hf_ben-xvi_reg_20070520.html (pristupljeno 17. X. 2025.).
- Benedikt XVI. 2013.. Susret s rimskim klerom. (14. II. 2013.). U: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/fr/speeches/2013/february/documents/hf_ben-xvi_spe_20130214_clero-roma.html (pristupljeno, 17. X. 2025.).
- Franjo 2025. *Brzi razvoj*. Zagreb: Informativna katolička agencija – IKA.
- Franjo 2021. Poruka za 55. svjetski dan sredstava društvenih komunikacija. „Dodaj i vidi“ (Iv 1, 46). Komunicirati susrećući osobe tamo gdje jesu i kakve jesu. U: <https://www.vrhbosanska-nadbiskupija.org/dokumenti/vrhbosna/2021-1.pdf> (pristupljeno 20. X. 2025.).

- Franjo 2023. Benedikt XVI., veliki učitelj kateheze. U: <https://www.vaticannews.va/hr/papa/news/2023-01/papa-franjo-opca-audijencija-benedikt-xvi-ucitelj-kateheze.html> (pristupljeno 20. X. 2025.)
- Grgur XVI. MV. 1832. *Enciklika Mirari vos* (15. VIII. 1832.). U: <https://www.vatican.va/content/gregorius-xvi/it/documents/encyclica-mirari-vos-15-augusti-1832.html> (pristupljeno 11. X. 2025.).
- Ivan XXIII. BP. 1959. *Apostolsko pismo motu proprio Boni Pastoris* (22. II. 1959.). U: https://www.vatican.va/content/john-xxiii/fr/motu_proprio/documents/hf_j-xxiii_motu-proprio_22021959_boni-pastoris.html (pristupljeno 8. X. 2025.).
- Ivan XXIII. PT. 1963. *Enciklika Pacem in Teris* (11. IV. 1963.). U: https://www.vatican.va/content/john-xxiii/fr/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem.html (pristupljeno 8. X. 2025.).
- Ivan Pavao II. 2003. *Deset poruka za slavlje Svjetskog dana sredstava društvene komunikacije*. Zagreb: Informativna katolička agencija – IKA.
- Klement XIII. CR. 1766. *Enciklika Christianae reipublicae* (26. XI. 1766.). U: <https://www.vatican.va/content/clemens-xiii/it/documents/encyclica-christianae-reipublicae-25-novembre-1766.html> (pristupljeno 10. X. 2025.).
- Pio VI. QA. 1791. *Breve Quod aliquantum* (10. III. 1791.). U: <https://www.vatican.va/content/pius-vi/it/documents/breve-quod-aliquantum-10-marzo-1791.html> (pristupljeno 11. X. 2025.).
- Pio VI. ID. 1775. *Inscrutabile Divinae* (25. XII. 1775.). U: <https://www.vatican.va/content/pius-vi/it/documents/encyclica-inscrutabile-divinae-25-dicembre-1775.html> (pristupljeno 12. X. 2025.).
- Pio IX. QC. 1864. *Enciklika Quanta cura* (8. XII. 1864.). U: <https://www.vatican.va/content/pius-ix/it/documents/encyclica-quanta-cura-8-decembris-1864.html> (pristupljeno 12. X. 2025.).
- Pio XI. VC. 1936. *Enciklika Vigilanti cura* (29. VI. 1936.). U: https://www.vatican.va/content/pius-xi/fr/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_29061936_vigilanti-cura.html (pristupljeno 8. X. 2025.).
- Pio XI. ROP. 1923. *Enciklika Rerum omnium perturbationem* (26. I. 1923.). U: https://www.vatican.va/content/pius-xi/la/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_26011923_rerum-omnium-perturbationem.html (pristupljeno 8. X. 2025.).
- Pio XII. MP. 1957. *Enciklika Miranda Prorsus* (8. IX. 1957.). U: https://www.vatican.va/content/pius-xii/fr/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_08091957_miranda-prorsus.html (pristupljeno 7. X. 2025.).

- Papinsko vijeće za sredstva društvenoga priopćivanja CP. 1971. *Communio et progressio. Naputak o sredstvima društvenog priopćivanja*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Papinsko vijeće za sredstva društvenoga priopćivanja AN. 1992. *Aetatis novae. Nadolaskom novoga doba. Pastoralna uputa o društvenoj komunikaciji dvadeset godina nakon Communio et progressio*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Papinsko vijeće za društvena obavijesna sredstva. 2000. *Etika u obavijesnim sredstvima*. Zagreb: Informativna katolička agencija – IKA.
- Papinsko vijeće za društvena obavijesna sredstva. 2002. *Etika na internetu; Crkva i internet*. Zagreb: Informativna katolička agencija – IKA.
- Slišković, Slavko. 2011. Strossmayer, Crkva i liberalizam. U: Ivica Mandić (ur.), *Zbornik 7. i 8. Strossmayerovih dana*, 57-76. Đakovo: Grad Đakovo.
- Šanjek, Franjo. 1996. *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Valković, Jerko. 2017. Crkva i mediji – izazov za teološko-pastoralno promišljanje i djelovanje. *Crkva u svijetu* 52/3: 417-433.